

Dr MILEVA ŽIŽIĆ, vanredni profesor

ULOGA STATISTIČKIH INFORMACIJA U DONOŠENJU ODLUKA U SISTEMU SAMOUPRAVLJANJA

U savremeno organizovanoj privredi statističke informacije služe za dobijanje pregleda, kontrolu i usmeravanje tekućih poslovnih akcija i njihovo predviđanje i planiranje. Danas se ne može zamisliti upravljanje bilo kojom stranom društvenog života bez odgovarajućih informacija. Potreba za savremeno organizovanim celovitim sistemom društvenog informisanja u našoj zemlji ima veći značaj nego u drugim zemljama. U okviru toga sistema statistika ima prvorazrednu ulogu. U nas, s obzirom na sve veće udruživanje rada i sredstava i sve neposrednije učešće radnika u donošenju odluka, kako operativno tehničkih tako i onih iz domena poslovne politike, blagovremene (aktuelne) i pouzdane informacije imaju poseban značaj. Nigde u svetu statističari nemaju tako složen i obiman zadatak da blagovremeno snabdevaju odgovarajućim informacijama brojne upravljače kao što je to slučaj u našem samoupravnom sistemu.

Kako suštinu samoupravljanja izražava udruživanje rada sa sredstvima za proizvodnju u društvenoj svojini to je i zadatak statistike da prati celokupan proces udruživanja i oblike udruženog rada. Funkcionisanje našeg samoupravnog društva ne može se zamisliti bez adekvatnih statističkih informacija. Otuda se pitanjima evidencije, statistike i samom sistemu društvenog informisanja u našem Ustavu i Zakonu o udruženom radu posvećuje posebna pažnja. Tako u članu 75. Ustava stoji: „Društvenim sistemom informisanja obezbeđuje se usklađeno evidentiranje, prikupljanje, obrada i iskazivanje podataka i činjenica značajnih za praćenje i usmeravanje društvenog razvoja kao i dostupnost informacija o tim podacima i činjenicama“. U društvenom sistemu informisanja statistika ima značajnu ulogu da obezbedi društvenoj zajednici podatke na osnovu statističkih istraživanja od interesa za celu zemlju, a potrebe samoupravnog društva za podacima sve su veće i traže se od statistike. Ove

odredbe iz Ustava, dalje su razrađene u ustavima socijalističkih republika i autonomnih pokrajina i bliže karakterizovane u Zakonu o udruženom radu kao i u posebnim zakonima o službi društvenog knjigovodstva, o statističkim istraživanjima itd.

U uslovima sve većeg udruživanja rada i sredstava u cilju sagledavanja procesa razvijanja sistema samoupravljanja kroz formiranje novih subjekata u našem društvu javlja se potreba za boljom ukupnom informisanošću, a to znači i boljom informisanošću statističkim informacijama. Statističke informacije počinju od osnovne organizacije udruženog rada, koja je početni oblik udruživanja u radne organizacije, preko složene organizacije udruženog rada, do samoupravnih interesnih zajednica i njihovih saveza i drugih oblika udruživanja.

Da bi se proces upravljanja normalno odvijao moraju se donositi različite odluke. Za donošenje odluka neophodno je uključivanje što većeg broja radnika. Da bi donošene odluke bile kvalitetne moraju se zasnivati na odgovarajućim podacima i informacijama. Svi nosioci poslovnog i samoupravnog odlučivanja imaju potrebu kako za pojedinačnim tako i za svodnim informacijama, odnosno za informacijama na najnižem i najvišem nivou upštenosti.

Sve odluke, bez obzira na kom se nivou donose, ne mogu se doneti ako ne postoje odgovarajuće statističke informacije, jer u protivnom doneće se pogrešne odluke koje će imati negativno dejstvo, kako na poslovanje same organizacije udruženog rada, tako i privrede uopšte.

Statističke informacije koriste se za donošenje pravilnih odluka u rešavanju poslovnih problema, predviđanju i planiranju predstojeće poslovne aktivnosti, tako da se kontrola, upravljanje i planiranje u privrednoj organizaciji sve više oslanjaju na brižljive analize statističkih pokazatelja. Uopšte, šira upotreba statističkih metoda posmatranja i analize u organizacijama udruženog rada, u našoj zemlji, došla je kao posledica opšte tendencije da se odluke zasnivaju na objektivnim i naučnim osnovama i informacijama. Statistika ispunjava ovaj zahtev. Rezultati statističkog posmatranja i ispitivanja, sem toga, izražavaju se kvantitativno. Takav način izražavanja je kratak, precizan, jasan a to znači pristupačan i ubedljiv. Statistički podaci su uporedivi i nepristrasni, što ih čini podobnim za komparaciju i analizu. Zato je statistika kao naučni metod kvantitativnog istraživanja rada našla veoma široku primenu u organizaciji i analizi poslovanja osnovnih organizacija udruženog rada i radnih organizacija kako u oblasti proizvodnje, tako i u oblasti tržišta, bilo da se radi o pribavljanju informacija ili proučavanju već pribavljenih informacija.

Oslonac na teoriju verovatnoće omogućio je razradu novih statističkih metoda koji spadaju u područje teorije odlučivanja i njene primene. Ovde se interes za statističke metode ocene i analize javlja u slučajevima kada se odlučivanje svodi na izbor dveju ili više ak-

cija, čiji su ishodi neizvesni, odnosno kada na ishode pored kontrolisanih utiču i nekontrolisani faktori, što procesu odlučivanja daje karakter stohastičnosti. Statistika pruža bogat izvor mogućnosti za pribavljanje novih informacija, proveru, dopunu i eventualno prilagođavanje postojećih i naročito za određivanje verovatnoća očekivanih vrednosti ishoda u cilju smanjivanja neizvesnosti i obezbeđenja optimalnog izbora. Posebno mesto pri tome zauzima takozvana Bays-ova statistika, zasnovana na subjektivnim verovatnoćama, koje se primenom Bays-ovog postupka uz dodatne informacije modifikuju u pravcu približavanja objektivnim verovatnoćama.

Zbog velikog značaja u procesu donošenja odluka i vidnog razvoja ove vrste statističkih metoda u savremenoj literaturi se sve više ističe, kao osnovni zadatak statistike razvijanje principa i metoda za donošenje odluka u uslovima neizvesnosti.

Poznato je ustavno pravo svakog radnika da bude obavešten o radu, poslovanju i razvoju organizacije udruženog rada. Jer, radnici u organizacijama udruženog rada udružuju svoj rad i sredstva u cilju ostvarivanja dohotka, tako „ostvoreni dohodak u osnovnoj organizaciji udruženog rada predstavlja materijalnu osnovu prava radnika da odlučuju o uslovima svog rada i raspodeli dohotka i da stiču lični dohodak” (Ustav SFRJ, član 17, stav 3). Osim toga prema Ustavu, član 98. svaki „Radnik ima pravo da, radi ostvarivanja svojih samoupravnih prava, bude redovno obavešten o poslovima organizacije i njenom materijalno-finansijskom stanju, o ostvarivanju i raspodeli dohotka i korišćenju sredstava u njoj, kao i drugim pitanjima od interesa za odlučivanje i kontrolu u organizaciji“.

I u Zakonu o udruženom radu informaciji radnika posvećena je značajna pažnja. Tako u članu 26. Zakona o udruženom radu stoji: „Organi osnovne organizacije, drugih samoupravnih organizacija i zajednica i organi društveno-političkih zajednica dužni su da obezbede da i obaveštenje bude redovno, blagovremeno, istinito, potpuno i razumljivo“. Članom 150. Zakona o udruženom radu određuje se da „Pre utvrđivanja periodičnog obračuna, odnosno završnog računa, radnici u osnovnoj organizaciji razmatraju i ocenjuju rezultate svoga rada i poslovanja osnovne organizacije na osnovu informacija i izveštaja koji podnosi poslovodni organ osnovne organizacije“.

Pored radnika u osnovnim i drugim organizacijama kao korisnici informacija javljaju se i delegati i delegacije na svim nivoima društveno-političkih zajednica, radne, samoupravne i poslovne zajednice, organi uprave i druge organizacije.

Statističke informacije potrebne za samoupravno odlučivanje na nivou društveno-političkih zajednica na svim teritorijalnim nivoima, uglavnom, se odnose na informacije o karakteristikama privrede zemlje kao celine i privrede određenih teritorijalnih područja. To su uglavnom informacije na najvišem nivou uopštenosti, date u obliku makro modela, kao što je sistem društvenih računa odnosno

privrednih bilansa. Sistem privrednih bilansa omogućuje donošenje ekonomsko-političkih mera na nivou društveno-političkih zajednica a služi i kao izvor informacija osnovnim organizacijama udruženog rada i drugim oblicima udruživanja rada, o opštim privrednim kretanjima u zemlji značajnim za donošenje njihovih samoupravnih i poslovnih odluka.

Statističke informacije o karakteristikama privrede kao celine su brojne i raznovrsne. Celovit sistem statističkih istraživanja omogućava šire sagledavanje niza pojava kao proizvodnje, prometa, potrošnje, investicija, produktivnosti, zaposlenog osoblja, ličnog dohotka i drugo. Ovi i drugi pokazatelji publikuju se jedinstveno za celu zemlju, republike, pokrajine i opštine i na taj način dobijaju se informacije značajne za sagledavanje stanja i kretanja u privredi kao celini ili po pojedinim teritorijalnim područjima.

Postojeći statistički sistem, koji se permanentno dograđuje, upotpunjava, prilagođava i aktuelizira prema novim potrebama i zadacima, sadrži obimne, detaljne i raznovrsne informacije o brojnim društvenim i ekonomskim pojavama i kretanjima, tako da je relativno malo oblasti koje statistikom barem delimično nisu pokriveno.

Jedna od karakteristike savremene tražnje statistike ogleda se u potrebi za brzim dobijanjem povezanih i uporedivih statističkih podataka iz raznih istraživanja radi kompleksnije studije i analize pojedinih problema. Međutim, privredna i društvena zbivanja odvijaju se ponekad veoma dinamično, te se i podaci traže u kratkim rokovima. Sa druge strane, statistička istraživanja, traže duže vreme od momenta signaliziranja pojave i odluke da se vrši istraživanje do obrade i davanja rezultata. Zato se sve više traži da statistika bude tako organizovana da može brzo dati odgovore na nove probleme i pitanja korišćenjem raspoložive statističke građe.

Iznete zakonske odredbe o informisanju dovoljno govore da je formiranje informacionih sistema u organizacijama udruženog rada i drugim samoupravnim organizacijama, interesnim zajednicama i društveno-političkim zajednicama neophodno, jer se samo stalnim informisanjem mogu svi radni ljudi uključiti u upravljanje kako u organizacijama udruženog rada tako i van nje.

To obavezuje statističke organe da obezbede informacije potrebne za poslovno i samoupravno odlučivanje na nivou osnovnih organizacija udruženog rada i radnih organizacija.

U određenom periodu našeg posleratnog razvoja, radne organizacije imale su više posredan uticaj na odluke o svom i celokupnom privrednom razvoju pa su i statističke informacije uglavnom imale zadatak da prikažu privredna kretanja u celini.

U sistemu samoupravljanja statistika mora više pažnje posvetiti informisanju osnovnih organizacija udruženog rada i radnih organizacija. Informacije potrebne osnovnim organizacijama udruženog rada i radnim organizacijama za njihovo poslovno i samouprav-

no odlučivanje odnose se, uglavnom, na njihov optimalni proizvodni i poslovni program. Osnovna radna organizacija uglavnom raspolaže informacijama internog karaktera kao što su broj zaposlenih, vlastiti kapaciteti, lični dohotci i drugo a retko i eksternim informacijama koje su joj potrebne kao, naprimer, mogućnost snabdevanja odgovarajućim sirovinama ili plasmana vlastitih gotovih proizvoda.

U savremenim uslovima poslovanja gde tržište igra presudnu ulogu u egzistenciji organizacija udruženog rada, potrebno je više nego ikada dosad starati se o uvođenju novih sredstava za rad, predmeta rada, kvalifikovanijih kadrova, novih proizvoda i proizvodnih programa, savremene organizacije rada i svega drugog što prati tehničko-tehnološku revoluciju u svetu i kod nas. Otuda iz upravljanjem propisima rada nije dovoljno imati samo informacije unutar organizacije udruženog rada, već i informacije izvan nje, jer je ona ćelija privrede, povezana i uključena u sve privredne i društvene tokove zemlje.

U svom dosadašnjem razvoju naši statistički organi nastojali su da program statističkih istraživanja od interesa za celu zemlju postave tako da se obradom dobiju takvi podaci koji bi koristili organima društveno-političkih zajednica, privrednim komorama, naučno-istraživačkim organizacijama, ali i radnim i drugim organizacijama iz svih delatnosti. Pa ipak, zbog same privrede statističkih podataka, više mogućnosti u njihovom korišćenju imale su društveno-političke zajednice i slično, a manje organizacije udruženog rada.

Možemo slobodno reći da je statistička služba stručno, metodološki i organizaciono sposobna da reši pitanje izrade kvalitetnih pokazatelja za sve agregirane pokazatelje koji se pominju u tekstu Ustava i u Zakonu o udruženom radu pošto je reč o kategorijama kojima se izražava društveni položaj osnovnih organizacija udruženog rada i radnih organizacija u sistemu poznatih makro ekonomskih indikatora. Obaveze statistike, u tom smislu, bi bile da se završe započeti poslovi na upotpunjavanju sistema statističkih istraživanja od interesa za celu zemlju na izgradnju integrisanog sistema statističkih indikatora kretanja količina, vrednosti i cena u cilju obezbeđenja izračunavanja statistički korektnih parametara razvoja. Neophodno je da se završe poslovi oko nomenklatura proizvoda i usluga radi obezbeđenja korektnog izražavanja društvenin planova u fizičkim jedinicama mere u oblasti proizvodnje, prometa i potrošnje.

Poseban kompleks problema čini brža izrada kompleksnih statističkih informacija koje sadrže podatke neophodne za sagledavanje ekonomskog položaja osnovnih i radnih organizacija kao i podatke za sagledavanje razrađenih privrednih struktura na teritoriji društveno-političkih zajednica svih nivoa. Izrada brzih, potpunih i maksimalno moguće tačnih statističkih informacija za sve organizacije udruženog rada i radne organizacije predstavlja interes udruženog rada i drugih zajednica jer se samo na taj način može obez-

bediti tačno sagledavanje ekonomskog položaja i drugih uslova i mesta svake pojedinačne osnovne organizacije udruženog rada i radne organizacije.

Obaveze zvanične statistike u pogledu rada na izradi sistema pokazatelja koji bi neposredno koristile osnovne organizacije udruženog rada i radne organizacije u svojoj poslovnoj orijentaciji i za pojedinačne odluke poslovnog karaktera su, međutim, znatno složenije nego što je to slučaj sa informacijama makro ekonomskog karaktera. U radnoj organizaciji postoji čitav sistem informacija o kojima ne postoje odgovarajuće statističke informacije ni u jednom statističkom sistemu istraživanja. Takve su informacije koje se odnose na poslove projektovanja, ili planiranja pojedinačnih proizvoda. Može se reći da informacije koje se odnose na celokupan kompleks pojedinačnih operacija, uslova, sredstava i materijala kojima se izražava konkretan rad, tj. rad na izradi konkretnih pojedinačnih upotrebnih vrednosti ostaje izvan domašaja sistema statističkih istraživanja, sem slučajno u sklopu nekog eksperimenta, ili statističke kontrole kvaliteta za uzorcima operacija, serija i slično.

Zvanična statistika ne može da obezbedi osnovnoj odnosno radnoj organizaciji informaciju koja može da joj sugerira da proizvodi ili ne proizvodi, kupuje ili ne kupuje određen tip određenog proizvoda pošto podacima o takvim proizvodima ne raspolaže. Zbog nepostojanja jedinstvene, zvanične detaljne nomenklature proizvoda i usluga u kojoj bi se nalazili svi proizvodi i usluge, radne organizacije za izradu sopstvenih informacija ove vrste koriste u svom poslovanju nomenklature koje su prilagodile isključivo svojim potrebama. Tako radne organizacije istih delatnosti nemaju, po pravilu, iste detaljne nomenklature.

U skladu sa ustavnim položajem statistike, kao dela društvenog sistema informacija proširuje se i obaveza statističkih organa u obezbeđivanju statističkih podataka koji će se koristiti u društvenom dogovaranju i samoupravnom sporazumevanju.

Organizacija udruženog rada javlja se u drvostrukoj ulozi u društvenom sistemu informisanja. Svaka organizacija udruženog rada je izveštajna jedinica, ali je istovremeno i stalni korisnik informacija. Organizacije udruženog rada daju statističkom sistemu obilje izvornih podataka i informacija. Ti se podaci i informacije u okviru statističkog sistema uopštavaju. Tako se dolazi do statističko-dokumentacione građe statističkih istraživanja od interesa za celu zemlju. Organizacije udruženog rada koje su statističkom sistemu pružile i dale izvorne podatke i informacije u većini slučajeva lišene su, međutim, povratnih informacija na svom nivou, što im u mnogome predstavlja smetnju da se u planiranju koriste uporedivim podacima sa sličnim i srodnim organizacijama udruženog rada sa stanovišta udruženih radnika, visine angažovanih sredstava, ostvarenog dohotka i drugo.

Organizacije udruženog rada imaju ne samo pravo, već i potrebu da im statistički sistem pruži statističko-dokumentacionu građu ne samo onu koja je uopštena i zasniva se na informaciji od interesa za celu zemlju, već takvu statističko-dokumentacionu građu koja bi bila od interesa za organizaciju udruženog rada. Takva statističko-dokumentaciona građa omogućila bi organizacijama udruženog rada komperativne analize i zahteve, što bi im bilo od posebnog značaja za samoupravno sporazumevanje i dogovaranje. To ne znači da i na sadašnjem nivou statističkih istraživanja ne postoje statistički podaci i informacije koji mogu uspešno koristiti osnovnim organizacijama udruženog rada i radnim organizacijama za donošenje poslovnih i samoupravnih odluka.

Rezultati statističkih istraživanja se objavljuju u brojnim, redovnim i povremenim statističkim publikacijama a svodno u statističkim godišnjacima. Najrazvijeniju publicističku delatnost ima, razumljivo, Savezni zavod za statistiku. Ovaj Zavod pored sistematskog izdavanja brojnih publikacija u kojima se objavljuju brojni rezultati statističkih istraživanja izdaje i metodološke i analitičke sveske, kao i teorijska dela, statističke udžbenike i priručnike. Na taj način svi zainteresovani u ovim publikacijama mogu naći dragocene podatke i informacije neophodne za donošenje poslovnih i samoupravnih odluka.

Dr. MILEVA ŽIŽIĆ, associated prof.

THE ROLE OF STATISTICAL INFORMATION IN DECISION-MAKING UNDER THE SYSTEM OF SELF-MANAGEMENT

S u m m a r y

Our socio-economic system is characterized by the free pooling of the whole social labour and socially-owned resources into the system of self-managing associated labour. Every socio-economic system, including ours, is eager to foster the development of factors upon which it relies. It is therefore extremely important to follow the process of the pooling of labour and resources under our system.

One of the chief tasks of the information system in such institutional frames is the knowledge of the above mentioned process. The information system had to find new theoretical solutions, methods and an organization in order to get an insight into these processes. The legal framework necessary for the reorientation of the information system has been made, too: the accounting law, the revenue and income law, the social planning law, the law of the uniform classification of activities.

The Constitution and the Associated Labour Law have placed the worker into the center of the process of decision-making and planning. On the other hand, the performance of the economy is getting extraordinarily complex as there develop new forms of the pooling of labour and resources. The working man has to know a great deal in order to make proper decisions. The lack of these data or their inadequate knowledge may bear extremely adversely on the performance of organizations of associated labour. This is why the information system occupies an extraordinarily important place. On the other hand, it has to perform very important tasks.

Д-р МИЛЕВА ЖИЖИЧ, экстраординарный проф.

РОЛЬ СТАТИСТИЧЕСКИХ ИНФОРМАЦИЙ В ПРИНЯТИИ РЕШЕНИЙ В СИСТЕМЕ САМОУПРАВЛЕНИЯ

Резюме

Наша общественно-экономическая система характеризуется свободным связыванием совокупного общественного труда и средств в общественной собственности в систему объединенного труда на основах самоуправления. Каждая общественно-экономическая система, в том числе и наша, прилагает усилия, чтобы как можно больше потенцировать развитие тех факторов на которых она опирается. Поэтому, в наших условиях, имеет исключительное значение прослеживание процесса объединения труда и средств.

В таких институциональных рамках совокупная информационная система получает, как одну из своих основных задач, обязательство следить за вышеуказанным процессом. Так как полное осознание этих процессов является очень важным, информационная система должна была найти новые теоретические решения, методы и организацию, чтобы во всех отношениях могла удовлетворить требованиям, которые, в этом направлении, ставились перед ней. Созданы и законные рамки для переориентировки информационной системы: закон о бухгалтерии, закон об установлении и распределении совокупной реализации и дохода, закон об основах системы общественного планирования, закон о единой классификации деятельности.

Конституция и Закон об объединенном труде ставят рабочего в центр процесса принятия решений и планирования. С другой стороны, условия хозяйствования становятся очень сложными, являются новые формы объединения труда и средств. Принятие жизненно важных решений приводит рабочего человека в такое положение, что ему крайне необходимо знать целый ряд весьма точных информаций, чтобы решение было правильным.

Недостаток этих данных, или недостаточна ознакомленность с ними, может иметь непредвиденные отрицательные последствия для деятельности организации объединенного труда. Именно потому, система информирования занимает исключительно важное место. С другой стороны, перед ней стоят очень важные задачи и обязательства, которые она должна осуществить.

